

אֵלֵי אֵלֵי לְמַעַן עֲזֹבְתָנִי / תהילים פרק כב

שאול יונתן וינגורט

הפעולה הראשונה של דוד כמושיע ישראל היתה במלחמתו עם גלית הפלשתי. כל עם ישראל פחד, והיתה תחושה שה' נטש אותנו ח"ו, גם דוד עצמו היה מבוזז, וכולם חשבו שהוא לא יצליח במשימתו. ה' הושיע את ישראל מתוך כך שדוד נלחם באריה ובכלב – האויב הראשי. מתוך ההצלה יכולים לערוך סעודת הודיה.

נעמוד על הכתובת המפתיעה של המזמור: **לְמַנְצַח**
על אֵילַת הַשָּׁחַר מְזֻמֹּר לְדָוִד, נתבונן בתוכנו.

בטרם

בפתיחת המזמור מבטא דוד תחושה של עזיבה, אֵלֵי אֵלֵי לְמַעַן עֲזֹבְתָנִי, שמעמידה את המתפלל מול קושי גדול – הוא שואג, אך ישועתו רחוקה, הוא קורא ביום ואין לו מענה, ועל קריאתו בלילה אין אפילו לחישה. לעומת מצבו ותחושתו, מתאר דוד את ה': וְאַתָּה קְדוֹשׁ, יוֹשֵׁב תְּהַלּוֹת יִשְׂרָאֵל. ומתוך כך, בְּךָ בָטַחוּ אֲבֹתֵינוּ, בָּטַחוּ וַתִּפְלְטֵמוּ. אֵלֶיךָ זָעָקוּ וַנִּמְלָטוּ, בְּךָ בָטַחוּ וְלֹא בִישׁוּ. הביטחון של אבותינו בה' היה ביטחון שהוביל לפליטתם מן הצרות, זעקתם סייעה להם להימלט, והם לא התביישו בביטחונם.

תחושת הנטישה, וההבחנה בין מצבנו לבין מה שספרו לנו אבותינו, מובעת בספר שופטים (ו, יא-טז) בפיו של גדעון. כאשר אומר לו מלאך ה': ה' עִמָּךָ גִּבּוֹר הַחַיִל, משיב לו גדעון: בִּי אֲדֹנָי, וַיֵּשׁ ה' עִמָּנוּ, וְלָמָּה מִצָּאֵתָנוּ כֹּל זֹאת? וַאֲיֵהָ כָּל נַפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר סָפְרוּ לָנוּ אֲבוֹתֵינוּ לֵאמֹר, הֲלֹא מִמִּצְרַיִם הֶעֱלָנוּ ה' וְעַתָּה נִטְשָׁנוּ ה' וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף מִדְּיָן! את מה שמבטא גדעון בדברו עם מלאך ה', קורא דוד ביום ובלילה, והקריאה הופכת לטענה – איך ייתכן שאבותינו בטחו בך ולא בושו, ואילו אני שואג וישועתי רחוקה?

תגובתו של ה' לדברי גדעון היתה: לָךְ בְּכַחֲךָ זֶה וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִכַּף מִדְּיָן, הֲלֹא שָׁלַחְתִּיךָ. מהו כוחו זה של גדעון? כנראה, שהישועה תלויה בסערת הלב של האדם, "כי אחרי ראה שטוען בעד סור ההשגחה מישראל, זה אות שדבר זה סוער בלבבו, והוא מוכן לתשועתם" (מלבי"ם). ואולם, גדעון לא מקבל על עצמו את התפקיד

(א) לְמַנְצַח עַל אֵילַת הַשָּׁחַר מְזֻמֹּר לְדָוִד.

(ב) אֵלֵי אֵלֵי לְמַעַן עֲזֹבְתָנִי, רְחוֹק מִישׁוּעָתִי דַבְרֵי שְׁאֵגָתִי.

(ג) אֵלֹהִי, אֶקְרָא יוֹמָם וְלַיְלָה תַעֲנֵה, וְלִילָה וְלֹא דוּמִיָּה לִי.

(ד) וְאַתָּה קְדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהַלּוֹת יִשְׂרָאֵל.

(ה) בְּךָ בָטַחוּ אֲבֹתֵינוּ, בָטַחוּ וַתִּפְלְטֵמוּ.

(ו) אֵלֶיךָ זָעָקוּ וַנִּמְלָטוּ, בְּךָ בָטַחוּ וְלֹא בִישׁוּ.

(ז) וְאֲנִי תוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ, חָרַפְתָּ אָדָם וּבְזוּי עָם.

(ח) כָּל רְאִי יִלְעָנוּ לִי, יִפְטִירוּ בְשִׁפָּה יִנְיְעוּ רֹאשׁ.

(ט) גַּל אֶל ה' יִפְלְטֵהוּ, וַיִּצִלְהוּ בִי חַפְזָא בּוּ.

(י) בִּי אַתָּה גָּחִי מִבְּטָן, מִבְּטִיחִי עַל שְׁדֵי אֲמִי.

(יא) עֲלֶיךָ הִשְׁלַכְתִּי מִדַּחַם, מִבְּטָן אֲמִי

אֵלֵי אַתָּה.

בקלות, ובפיו טענה: בְּמָה אוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל, הֲנֵה אֶלְפֵי הַדָּל בְּמִנְשָׁה וְאֲנֹכִי הִצַּעִיר בְּבֵית אָבִי. כיצד יצליח להושיע אם משפחתו היא הדלה במשפחות מנשה, והוא הצעיר בבית אביו? ה' משיב לו: כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ, וְהִפִּיתָ אֶת מִדְּיָן כְּאִישׁ אֶחָד.

(יב) אֵל תִּרְחַק מִמֶּנִּי, בִּי צָרָה קְרוּבָה, בִּי אֵין עוֹזֵר.

נראה, כי פתיחת המזמור שלנו בנויה על גבי הדיון בין גדעון למלאך. דוד יודע כי הוא נבחר להושיע את ישראל, אך הוא חש את עצמו תולעת ולא איש. ליבו סוער, והוא קורא לה', אך כולם סביבו מבזים אותו, והוא הפך לחרפת אדם ובזוי עם. כל רואיו לועגים עליו, ומנידים לו בראשם.

(יג) סָבְבוּנִי פְּרִים רַבִּים, אֲבִירֵי בָשָׁן כְּתֵרוּנִי.

(יד) פָּצוּ עָלַי פִּיהֶם, אַרְיֵה טֹרֵף וְשֹׁאֵג.

דוד נזכר באמירה: גַּל אֵל ה' יִפְלְטֵהוּ, יִצְלִיְהוּ כִּי חָפֵץ בּוֹ, והוא יודע שה' הוציא מן הבטן, והעמידו בבטחה לינוק משדי אמו. כבר בעת יציאתו מן הרחם הוא הושלך אל ה', ומבטן אמו הוא למד שאֵלֵי אַתָּה. ולפיכך, הוא מוכן להילחם.

(טו) כַּמִּים נִשְׁפַּכְתִּי, וְהִתְפָּרְדוּ כָּל עֲצָמוֹתַי, הִיָּה לְבִי כְּדוֹנָג נִמְס בְּתוֹךְ מַעֵי.

(טז) יָבֵשׁ כַּחֲרַשׁ בְּחַי, וְלִשׁוֹנִי מְדַבֵּק מִלְקוֹחַי, וְלַעֲפָר מוֹת תִּשְׁפָּתַנִּי.

השוואת הפתיחה לדיונו של גדעון עם המלאך מובילה אותנו להבנה, שיש כאן צרה כללית, תחושת נטישה של עם ישראל, שאינם נמלטים מן הצרה כמו אבותיהם, אך יש כאן גם קושי פרטי של דוד, ותחושתו היא שהעומדים סביבו מזלזלים בו ובכוחו להושיע את ישראל.

(יז) בִּי סָבְבוּנִי כְּלָבִים, עֲדַת מְרַעִים הִקִּיפוּנִי, כְּאֲרֵי יְדֵי וְרַגְלֵי.

(יח) אֲסַפֵּר כָּל עֲצָמוֹתַי, הִמָּה יִבִּיעוּ וְיֵרְאוּ בִּי.

(יט) יִחְלְקוּ בְּגֵדִי לָהֶם, וְעַל לְבוּשֵׁי יִפְּלוּ גוֹרָל.

«

לאחר הפתיחה, מצייר דוד בפירוט את הצרה הקרובה מולה הוא עומד: אֵל תִּרְחַק מִמֶּנִּי, בִּי צָרָה קְרוּבָה, כִּי אֵין עוֹזֵר. תיאור זה של הצרה ודימוי הבדידות של דוד נעשה באופן חריף. האויבים מסכיבים מצטיירים כחיות טרף, פרים רבים ואריה: סָבְבוּנִי פְּרִים רַבִּים, אֲבִירֵי בָשָׁן כְּתֵרוּנִי. פָּצוּ עָלַי פִּיהֶם, אַרְיֵה טֹרֵף וְשֹׁאֵג.

(כ) וְאַתָּה ה' אֵל תִּרְחַק, אֵילוֹתַי לַעֲזוֹתַי חוֹשָׁה.

(כא) הִצִּילָה מִחֲרַב נַפְשִׁי, מִיַּד כָּלֵב יַחֲדָתִי.

(כב) הוֹשִׁיעֵנִי מִפִּי אַרְיֵה, וּמִקִּרְנֵי רַמִּים עֲנִיתִנִּי.

עם זאת, נותן לנו דוד גם כמה רמזים על העומדים מולו, וברור לנו שהפרים והאריה הם דימוי לאויבים שנלחמים בו: עֲדַת מְרַעִים הִקִּיפוּנִי, יִחְלְקוּ בְּגֵדֵי לָהֶם, וְעַל לְבוּשֵׁי יִפְּלוּ גוֹרָל, הִצִּילָה מִחֲרַב נַפְשִׁי. ועדיין, הדימוי של האריה נותר דימוי מרכזי: כְּאֲרֵי יְדֵי וְרַגְלֵי, הוֹשִׁיעֵנִי מִפִּי אַרְיֵה. על דימוי הפרים, ומקִּרְנֵי רַמִּים עֲנִיתִנִּי, מוסיף המשורר גם את דמיון האויב לכלבים: כִּי סָבְבוּנִי כְּלָבִים, וּבַהֲמִשָּׁךְ: הִצִּילָה וְגו' מִיַּד כָּלֵב יַחֲדָתִי. אם כן, הצרה הקרובה עליה מדבר המזמור היא של פרים וכלבים שעומדים מסביב, ואריה שואג שמנסה לטרוף. ואולם, ברור שאלו הם דימויים לאויבים שעומדים סביב דוד, ואולי סביב עם ישראל כולו. בתיאורו, לא פוסח דוד גם על הרגשתו ופחדו אל מול האויבים: כַּמִּים נִשְׁפַּכְתִּי וְהִתְפָּרְדוּ כָּל עֲצָמוֹתַי, הִיָּה לְבִי כְּדוֹנָג נִמְס בְּתוֹךְ מַעֵי. יָבֵשׁ כַּחֲרַשׁ בְּחַי, וְלִשׁוֹנִי מְדַבֵּק מִלְקוֹחַי, וְלַעֲפָר מוֹת תִּשְׁפָּתַנִּי.

(כג) אֲסַפְּרָה שִׁמְךָ לְאַחֵי, בְּתוֹךְ קֹהֵל אֲהַלְלֶךָ.

(כד) יֵרְאֵי ה' הַלְלוּהוּ, כָּל זֶרַע יַעֲקֹב בְּבְרוּהוּ, וְגוֹרוּ מִמֶּנּוּ כָּל זֶרַע יִשְׂרָאֵל.

(כה) בִּי לֹא בִזָּה וְלֹא שִׁקֵּץ עָנֹת עֲנִי, וְלֹא הִסְתִּיר פְּנֵי מַעֲנֵנִי, וּבִשְׂוַעוֹ אֵלָיו שָׁמַע.

(כו) מֵאַתָּךְ תִּהְלָתִי בְּקֹהֵל רַב, נְדָרֵי אֲשַׁלֵּם נְגִד יֵרְאִיו.

מהיכן לקוחים התיאורים הללו? האם יכולים אנו להצביע על זמן בו נאמרה תפילה זו?

(כז) יֹאכְלוּ עֲנוּיִם וַיִּשְׂבְּעוּ, יִהְלְלוּ ה' דְּרָשׁוּ, יַחֲזִי לְבַבְכֶם לַעֲד.

(כח) יִזְכְּרוּ וַיִּשְׁבְּעוּ אֵל ה' כָּל אֲפִסֵי אֶרֶץ, וַיִּשְׁתַּחֲווּ לַפְּנֵיךָ כָּל מִשְׁפַּחֹת גוֹיִם.

(כט) כִּי לֹה' הַמְּלוּכָה, וּמִשָּׁל בְּגוֹיִם.

כשם שאצל גדעון היה זה מפגש ההקדשה למושיע, נראה שכאן גם כן רומזת

התפילה לפעולתו הראשונה של דוד. תחושת הנטישה אותה מתאר המזמור בתחילה, אֵלֵי אֵלֵי לְמַה עֲזַבְתָּנִי, מתוארת לפני המלחמה עם פלישתים ביחס לשאול המלך, ורוח ה' סָרָה מֵעַם שְׂאוּל, וּבְעַתְתּוֹ רוּחַ רָעָה מֵאֵת ה' (שמו"א טז, יד). ויאספו פְּלִשְׁתִּים אֶת מַחְנֵיהֶם לְמִלְחָמָה, וַיֵּצֵא אִישׁ הַבָּנִים מִמַּחְנוֹת פְּלִשְׁתִּים, גְּלִית שְׂמוֹ מִגַּת וּגוֹ'. וַיַּעֲמֵד וַיִּקְרָא אֶל מַעֲרַכַת יִשְׂרָאֵל, וַיֹּאמֶר לָהֶם לְמַה תִּצְאוּ לָעֶרֶךְ מִלְחָמָה? הֲלוֹא אֲנֹכִי הַפְּלִשְׁתִּי וְאַתֶּם עֹבְדִים לְשְׂאוּל, בְּרוּ לָכֶם אִישׁ וַיֵּרֵד אֵלַי וּגוֹ'. וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי: אֲנִי חֲרַפְתִּי אֶת מַעֲרַכֹת יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה, תָּנוּ לִי אִישׁ וְנִלְחַמְתָּה יַחַד וּגוֹ'. וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשָּׂכֶם וְהַעֲרַב, וַיִּתְּצַב אַרְבָּעִים יוֹם (שמו"א יז, א-טז).

כאן נכנס דוד אל המערכה, ונוטש את הצאן על שומר. לשלב זה מתאים המשך המזמור, בו מתוארים הביזיונות של המושיע, וְאֲנֹכִי תוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ, חֲרַפְתָּ אֶדָם וּבְזוּי עַם, כָּל רְאִי יִלְעָגוּ לִי, יִפְטִירוּ בְּשִׁפְהָ יִנְיְעוּ רֹאשׁ. כאשר דוד מגיע אל המערכה ושומע את החרפה, הוא אומר: כִּי מִי הַפְּלִשְׁתִּי הָעֶרְל הַזֶּה כִּי חָרַף מַעֲרַכֹת אֱלֹהִים חַיִּים, אֶךְ אַחִיו הַגְּדוֹל שׁוֹמֵעַ וְכוּעֵס עֲלָיו: אֲנִי יִדְעָתִי אֶת זְדוּנָה וְאֵת רַע לְכַבֵּךְ כִּי לְמַעַן רְאוֹת הַמִּלְחָמָה יִרְדֶּתָּ. גם שאול המלך אומר לו: לֹא תוּכַל לְלַכֵּת אֶל הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה לְהִלָּחֵם עִמּוֹ, כִּי נָעַר אֶתְּהָ וְהוּא אִישׁ מִלְחָמָה מְנַעֲרָיו. וכאשר יוצא דוד להלחם נאמר, וַיִּבֹט הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּרְאֶה אֶת דָּוִד וּגוֹ' וַיִּקְלַל הַפְּלִשְׁתִּי אֶת דָּוִד בְּאֱלֹהָיו. אכן, כל רואיו לועגים לו.

ואולם, דוד מביע את בטחונו בה', ואומר: אֶתְּהָ בָּא אֵלַי בְּחָרֵב וּבְחַנְיָה וּבְכִידוֹן, וְאֲנֹכִי בָּא אֵלַיְךָ בְּשֵׁם ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי מַעֲרַכֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֲרַפְתָּ. הוא מקיים בעצמו את לשון המזמור: גַּל אֶל ה' יִפְלִטְהוּ, יִצִּילְהוּ כִּי חָפֵץ בּוֹ. גם התיאור שבמזמור שלנו: כִּי אֶתְּהָ גַחִי מִבְּטָן, מִבְּטִיחִי עַל שְׂדֵי אֲמִי וּגוֹ', מתאים להבנה שהתחדדה בסיומה, כאשר על שאלת שאול: בֵּן מִי אֶתְּהָ הַנָּעַר? וַיֹּאמֶר דָּוִד: בֵּן עַבְדְּךָ, יֹשֵׁי בֵּית הַלְחָמִי (שמו"א יז, נח).

התבוננות בתיאור הצרה במזמורנו מעוררת שוב את עולם הדימויים של דוד, כפי שהוא בא לידי ביטוי במערכתו הראשונה, בעודו הֵלֵךְ וְשָׁב מֵעַל שְׂאוּל לְרַעוֹת אֶת צֹאן אֲבִיו. כאשר מביע שאול את החשש שדוד לא יוכל להילחם עם הפלישתי, משיב לו דוד: רָעָה הִיָּה עֲבַדְךָ לְאֲבִיו בְּצֹאן, וְכָא הָאֲרִי וְאֵת הַדּוֹב וְנָשָׂא שֶׁה מֵהַעֲדָר. וַיִּצְאָתִי אַחֲרָיו וְהִכְתִּיו וְהִצַּלְתִּי מִפְּיֹ, וַיִּקָּם עָלַי, וְהִחַזְקָתִי בְּזַקְנֹו וְהִכְתִּיו וְהִמִּיתִיו. גם אֶת הָאֲרִי גַם הַדּוֹב הִפָּה עַבְדְּךָ, וְהִיָּה הַפְּלִשְׁתִּי הָעֶרְל הַזֶּה כְּאֶחָד מֵהֶם. וכאשר מגיע דוד אל הפלשתי, נאמר לו ביטוי נוסף: הִכְלָב אֲנֹכִי, כִּי אֶתְּהָ בָּא אֵלַי בְּמַקְלוֹת. אם כן, דימוי האויבים לכלבים, במזמור שלנו, שמתוכם מתבלט האריה השואג, נראה לקוח מעולם הדימויים של דוד בהיותו רועה צאן.

ייתכן, שגם הדימוי לַפְּרִים רַבִּים וְאֲבִירֵי כֶּשֶׂן, יש בו כדי להזכיר את עוג מִלֶּךְ הַכֶּשֶׂן, עליו אמרה תורה שְׂנֵשָׂא מִיַּתֵּד הַרְפָּאִים, הִנֵּה עָרְשׁוֹ עָרְשׁוֹ בְּרִזְל הַלֵּה הוּא בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן, תִּשַׁע אַמּוֹת אַרְבַּע אַמּוֹת רַחְבָּהּ בְּאֵמַת אִישׁ. דימוי זה מזכיר אֶת אַרְבַּעַת יְלִידֵי הַרְפָּה (שמו"ב כא, טו-כב. רד"ק: הרפה כמו הענק, והוא אחד מן רפאים), שהמלחמה עם הגדול שבהם מתוארת כמלחמתו הראשונה של דוד, וַיֵּצֵא אִישׁ הַבָּנִים מִמַּחְנוֹת פְּלִשְׁתִּים, גְּלִית שְׂמוֹ, מִגַּת גְּבַהּ שֵׁשׁ אַמּוֹת וְזָרַת (והשווה דה"א כ, ה) איך אחי גלית מתייחסים

(ל) אָבְלוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ כָּל דָּשְׁנֵי אֶרֶץ, לְפָנָיו יִכְרְעוּ כָּל יוֹרְדֵי עֵפֶר, וְנִפְשׁוּ לֹא חַיָּה.

(לא) זָרַע יַעֲבֹדְנוּ, יִסְפֹּר לֹא-דַנְי לְדוֹד.

(לב) יִבְאוּ וַיִּגְדּוּ צְדָקָתוֹ, לְעַם נוֹלַד כִּי עֲשָׂה.

אליה).

קריאתו של דוד במזמור שלנו, מתוך הצרה, תואמת להפליא את עמידתו מול גלית: הַצִּילָהּ מִחֶרֶב נַפְשִׁי, מִיַּד כָּלֵב יַחֲדָתִי. תיאורו של גלית מתמקד בחניתו המיוחדת, וְעַץ חֲנִיתוֹ כְּמִנֹּר אַרְגָּיִם, וְלַהֲבֵת חֲנִיתוֹ שֵׁשׁ מְאוֹת שְׁקָלִים פְּרֹזֶל, אך גם כאשר שאול מלביש את דוד מְדִיו, וְנָתַן קוֹבֵעַ נְחֹשֶׁת עַל רֹאשׁוֹ, וַיִּלְבַּשׁ אֹתוֹ שְׂרִיזִים, וַיַּחְגֵּר דָּוִד אֶת חֶרְבוֹ מֵעַל לְמִדְּיוֹ, מסיר דוד את חרבו ומדיו כי לא נִסָּה, ולוקח במקומם את מקלו וחמשה חלוקי אבנים. בשלב זה מעסיקים הבגדים את שאול ודוד, ומתאימים הפסוקים לדבריו במזמור שלנו: יַחְלְקוּ כְּבָדֵי לָהֶם, וְעַל לְבוּשֵׁי יַפְּיָלוּ גוֹרָל. בסופו של דבר נראה, כי דוד התייחס אל גלית כפי שמתייחסים אל כלב, וכלשונו של הפלשתי: הַכְּלָב אָנֹכִי, כִּי אַתָּה כָּאֵלֵי בְּמַקְלוֹת. דוד משיב לו על כך: אַתָּה כָּאֵלֵי בְּחָרֶב וּבַחֲנִית וּבַכִּידוֹן, וְאַנְכִי כָּאֵלֵיךָ בְּשֵׁם ה' וְגו' וַיִּדְעוּ כָּל הַקְּהָל הַזֶּה, כִּי לֹא בַחֶרֶב וּבַחֲנִית יְהוֹשִׁיעַ ה', כִּי לַה' הַמִּלְחָמָה.

«

חלקו האחרון של המזמור מתאר את תוצאות המלחמה, ואת נדרו של דוד: אֲסַפְּרָה שִׁמְךָ לְאַחֵי, בְּתוֹךְ קְהָל אֲהַלְלֶךָ וְגו'. מאתך תהלתי בְּקָהֶל רַב, נְדָרֵי אֲשֶׁלֶם נִגְדַּ יִרְאִיו. לפני המלחמה צוה אותו אביו: וְאַתָּה אַחִיךָ תִּפְקֹד לְשָׁלוֹם, ועתה הוא יכול לספר להם את שם ה'. בטרם מכה דוד את גלית הוא מתייחס אל הקהל הרואה את המלחמה, וַיִּדְעוּ כָּל הַקְּהָל הַזֶּה כִּי לֹא בַחֶרֶב וּבַחֲנִית יְהוֹשִׁיעַ ה', והוא מצפה שהישועה תגיע גם אל כל אפסי הארץ, וַיִּדְעוּ כָּל הָאָרֶץ כִּי יֵשׁ אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל. וכשם שבמלחמה הוא אומר: כִּי לַה' הַמִּלְחָמָה, וְנָתַן אֶתְכֶם בְּיַדְנִי, כך גם במזמור שלנו: כִּי לַה' הַמְּלֹכָה, וּמִשָּׁל בְּגוֹיִם. התוצאה המרכזית מן המלחמה עם גלית היא בכך שבמקום תגובתם של עם ישראל לדברי הפלשתי – וַיַּחֲתוּ וַיִּרְאוּ מְאֹד, מתקיימת לשון המזמור: יִרְאֵי ה' הַלְלוּהוּ וְגו' וְגוֹרֵי מִמֶּנּוּ כָּל זֶרַע יִשְׂרָאֵל.

מעניין לציין גם את התיאור הנרחב של סעודת ההודיה במזמור שלנו: יֹאכְלוּ עֲנֻוִים וַיִּשְׂבְּעוּ וְגו', אָכְלוּ וַיִּשְׂתַּחֲוּוּ כָּל דְּשָׁנֵי אֶרֶץ וְגו'. נראה, כי תיאור זה מנוגד לתיאור המלחמה הקודמת בפלשתים, שבה שאול השביע את העם אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יֹאכַל לֶחֶם עַד הָעֶרֶב וְנִקְמְתִי מֵאִיבֵי (שמו"א יד, כד).

על אף שהמנצח על אילת השחר הוא דוד, הניצחון הוא במלחמתו של שאול וכל עם ישראל בפלשתים. לפיכך, ייתכן שפתיחת המזמור: אֶקְרָא יוֹמָם וְלֹא תַעֲנֶה, וְלִילָהּ וְלֹא דוּמְיָה לִי, מרמזת על המלחמה הקודמת של שאול בפלשתים. שם אמר שאול לאַחִיךָ: הַגִּישָׁה אֲרוֹן הָאֱלֹהִים, אך עד דָּבַר שָׁאוּל אֶל הַכֹּהֵן וְהִקְמוֹן אֲשֶׁר בְּמַחֲנֶה פְּלִשְׁתִּים וַיִּלְךְ הַלּוֹךְ וְרַב, וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל הַכֹּהֵן: אֲסֹף יָדְךָ (יד, יט), ובסיום המלחמה, כאשר שאל שאול בְּאֱלֹהִים: הֲאֵרֵד אַחֲרֵי פְּלִשְׁתִּים? הַתַּתְּנֶם בְּיַד יִשְׂרָאֵל? וְלֹא עָנָה בַּיּוֹם הַהוּא (יד, לו).

במלחמתו של שאול בפלשתים נאמר: וַיַּעַט הָעָם אֶל הַשָּׁלָל, וַיִּקְחוּ צֵאן וּבָקָר

וּבְנֵי בָקָר וַיִּשְׁחֲטוּ אֶרְצָה, וַיֹּאכְלֵם הָעֵם עַל הָדָם. בְּדִיעֵבֶד, שְׂאוּל אָמַר אֵל הָעֵם: הֲגִישׁוּ אֵלַי אִישׁ שׁוֹרֵר וְאִישׁ שִׁיְהוּ וְשִׁחַטְתֶּם בְּזֶה וְאֶכְלְתֶם, וְלֹא תִחַטְּאוּ לָהּ לְאֹכְלֵ אֵל הָדָם. וַיִּגְשׁוּ כָל הָעֵם אִישׁ שׁוֹרֵר בְּיָדוֹ הַלֵּילָה, וַיִּשְׁחֲטוּ שָׁם (יח, לד). הַאִיסוּר לֹאכֹל עַל הָדָם מֵתוֹאֵר בְּהִרְחֻבָה בְּפִרְשֵׁת רֵאשִׁי (דְּבָרִים יב, הִכָּח), וְהוּא מְסַדֵּר אֶת הָאִפְשָׁרוֹת לֹאכֹל בֶּשֶׂר בְּכָל אֹת נִפְשָׁה, גַּם כֹּאשֶׁר אֵין אִפְשָׁרוֹת לְהַעֲלוֹת קֶרֶבֶן לָהּ. אַךְ כְּאֲשֶׁר יֹאכְלֵ אֶת הַצְּבִי וְאֶת הָאֵיל בֵּן תֹּאכְלֶנּוּ וְגו'. רַק חֲזַק לְבַלְתִּי אֶכֶל הָדָם, כִּי הָדָם הוּא הַנֶּפֶשׁ, וְלֹא תֹאכְלֵ הַנֶּפֶשׁ עִם הַבֶּשֶׂר. נִרְאָה, כִּי בְּתִגּוּבָה לְתוֹצְאוֹת הַמִּלְחָמָה הַהִיא, נִשְׁבַּע דָּוִד עוֹד בְּטֵרֵם נִיגַשׁ אֶל הַמִּלְחָמָה, שֶׁהוּא יַעֲרוֹךְ סְעוּדַת הוֹרֵיהֶם.

««

הַשׁוּוֹאָה מֵעֲנִינֵית זֶה לְמִלְחָמַת שְׂאוּל בְּפִלְשְׁתִּים, מֵאִפְשָׁרֵת לְטַעֲמוֹ מִחֲדָשׁ אֶת כְּתוּבַת הַמְּזִמּוֹר: לְמִנְצַחַ עַל אֵילַת הַשְּׁחָר מְזִמּוֹר לְדָוִד.

נִחְלַק הַפְּשׁוּטִיִּים אִם אֵילַת הַשְּׁחָר הוּא שֵׁם כְּלִי שִׁיר, אוֹ שׁוֹהוּ נִיגוֹן נְעִים כְּאֵילַת אֶהָבִים, וְרִמּוֹ מִצְאוּ בוֹ גַּם לְכַנְסַת יִשְׂרָאֵל הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ שְׁחָר (רִש"י, רַאב"ע). בִּירוּשָׁלַיִם (בְּרִכּוֹת פ"א ה"א) מְסוּפֵר עַל רַבִּי חֵיִיא רֹבֵה וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא שֶׁהָיוּ מֵהַלְכִים בְּבִקְעַת אֶרְבֵּל הַשְּׁכָם בְּבֹקֶר, וְרָאוּ אֵילַת הַשְּׁחָר שְׁבִקְעַת אֹרֶה וְכו'. לְפִי זֶה נִרְאָה, כִּי אֵילַת הַשְּׁחָר הִיא כּוֹכַב הַמִּפְצִיעַ, וְבִדְרֹמָה לְדְבָרֵי הַבְּבִלִי (יּוֹמָא כח, ב): מַה אֵילָה זֶה קִרְנֵיהָ מִפְצִילוֹת לְכָאן וְלְכָאן – אֵף שְׁחָר זֶה מִפְצִיעַ לְכָאן וְלְכָאן.

עַל בְּסִיס הַפְּסוּקִים נִיתֵן לְדְרוֹשׁ, כִּי אֵילַת רֹמְזַת לְאֵיל, שְׂדוּגְמַתוֹ צְרִיךְ לֹאכֹל אֶת הַבֶּשֶׂר, וְלְהַעֲמִיד זֶה מוֹל זֶה אֶת מַעֲשֵׂי שְׂאוּל וְדָוִד. וְכֵן אָמַר שְׂמוּאֵל לְשְׂאוּל כֹּאשֶׁר הָעֵבִיר אֶת מַלְכוּתוֹ: הַחֲפֹץ לָהּ בְּעֵלּוֹת וְזִבְחִים כְּשִׁמְעַת בְּקוֹל ה', הִנֵּה שְׁמַעַת מִזְבֵּחַ טוֹב לְהִקְשִׁיב מִחֻלָּב אֵילִים. מֵעֲנִיין, שְׂגָם הַמְּקוֹם בוֹ הִסְתִּימָה מִלְחַמְתוֹ שֶׁל שְׂאוּל עִם הַפִּלְשְׁתִּים הוּא אֵילָן, וְכֵן נֹאמַר: וַיִּכּוּ בַיּוֹם הַהוּא בְּפִלְשְׁתִּים מִמְּכָמֶשׁ אֵילָנָה, וּמִיד לְאַחַר מִכָּן חֲטָא הָעֵם לֹאכֹל עַל הָדָם.

מִלְחַמְתוֹ שֶׁל דָּוִד בְּגִלְיָה וּבְפִלְשְׁתִּים מְסַמֵּלֵת אֶת הַמַּעֲבָר בֵּין מַלְכוּת שְׂאוּל לְמַלְכוּת דָּוִד, וְכִפִּי שְׁעֵנוּ וְאָמְרוּ הַנְּשִׁים הַמְּשַׁחֲקוֹת לְאַחַר הַמִּלְחָמָה: הִכָּה שְׂאוּל בְּאֵלְפֵיו וְדָוִד בְּרַכְבֹּתָיו, וְחִיזַק שְׂאוּל אֶת הַשְּׁחָר בְּחֵרוֹנוֹ: נִתְּנָה לְדָוִד רַכְבּוֹת וְלִי נִתְּנָה הָאֵלְפִים, וְעוֹד לוֹ אַךְ הַמְּלוּכָה. וַיְהִי שְׂאוּל עוֹיֵן אֶת דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וְהִלָּאָה (שְׂמו"א יח, ז ט). מֵעַתָּה, עֲבָרָה לְדָוִד הַמְּלוּכָה שְׁנִיתְנָה לְשְׂאוּל בְּעֵלּוֹת הַשְּׁחָר (ט, כו), כִּי הִיָּה ה' עִמּוֹ וּמֵעַם שְׂאוּל סָר (יח, יב).

בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ הִנֵּס הִיָּה (יְהוֹשֻׁעַ י, יב): שְׁמַשׁ בְּגִבְעוֹן דָּוִם וַיִּרְחַץ בְּעַמְּקֵי אֵילָן, וְלְאַחַר הַמִּלְחָמָה שֶׁל שְׂאוּל בְּפִלְשְׁתִּים מִמְּכָמֶשׁ אֵילָנָה, הִגִּיעַ תּוֹרוֹ שֶׁל דָּוִד לְהַלְחֵם בְּפִלְשְׁתִּים עַל אֵילַת הַשְּׁחָר, וּמֵעַתָּה תִּזְרַח הַשְּׁמַשׁ שֶׁל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד.

««

חֲתִימַת הַמְּזִמּוֹר מֵתְרַגְּמַת אֶת סִיפּוֹר הַיְשׁוּעָה הַמְּקוֹמִי לְפִתִּיחָה שֶׁל תְּקוּפָה

חדשה בתולדות ישראל: זָרַע יַעֲבֹדְנוּ יִסְפֹּר לֵאדֹנָי לְדוֹר. יבאו ויגידו צדקתו לְעַם נוֹלָד כִּי עָשָׂה (לא-לב). לאחר שתבוא הגאולה יוכלו הדורות הבאים לומר: בְּךָ בָטְחוּ אֲבֹתֵינוּ, בָּטְחוּ וַתִּפְלֹטְמוּ. ואף אנחנו זעקנו ונמלטנו, בך בטחנו ולא בושנו.

במזמור כולו 32 פסוקים, ומלבד החתימה נחלק המזמור לשני חלקים שונים, שערוכים בתקבולת כיאסטית, וחתימתם דומה זה לזה:

החלק הראשון (א-טז. 120 מילים) מתאר את פחדו של דוד מן האויבים. חלק זה פותח בתחושת הנטישה, אֵלֵי אֵלֵי לְמָה עֲזַבְתָּנִי (כ-ו), ממשיך בתגובות הבוז בהם נתקל דוד ברצותו להושיע (ז-יא), ומסיים בתיאור הצרה הקרובה, ובתחושת האכזר: יָבֵשׁ כַּחֲרֹשׁ כַּחֲזִי וּלְשׁוֹנֵי מְדַבֵּק מִלְּקוֹחֵי, וְלַעֲפָר מֹות תִּשְׁפֹּתְנִי.

החלק השני (יז-ל. 121 מילים) מתאר את הישועה מן הצרה. חלק זה פותח בתיאור מחודש של הצרה, מתוך תפילה מכוונת: הַצִּילָה מִחֲרָב נַפְשִׁי, מִיַּד כָּלֵב יַחֲדָתִי, הוֹשִׁיעֵנִי מִפִּי אֲרִיָּה (יז-כא), המשך החלק בתיאור קריאתו של דוד לאחיו ולכל הקהל לסיפור תהילות ה' (כב-כו), וסיומו בסעודת ההודיה בה יאכלו עֲנָוִים וַיִּשְׂבְּעוּ, יִהְלְלוּ ה' דְרָשׁוּ, וידעו כולם כי לה' הַמְּלוֹכָה, עד שִׁלְפָנָיו יִכְרְעוּ כָל יוֹרְדֵי עָפָר וְנַפְשׁוֹ לֹא חָזָה (כו-ל).

נראה, כי גם את פסוקי החתימה (לא-לב) ניתן להקביל לשני החלקים. בעוד הפסוק הראשון של החתימה מתייחס לסיפור הישועה מן הצרה, כפי שהוא מתואר בחלק השני, חותם הפסוק האחרון דווקא את החלק הראשון, בצדקות אותם יעשה ה' לעמו.